

ARCHIWUM ZYDOWSKIEGO INSTYTUTU HISTORYCZNEGO

IM. EMANUELA RINGELBLUMA

INWENTARZ ZESPOŁU

SPUŚCIZNA POLI WAWER

Daty skrajne: 1908-1997

SYGNATURA AŻIH S/309

Opracowała mgr Magdalena Siek

Warszawa 2026

WSTĘP

Pola Wawer, z domu Komaj, urodziła się 1 maja 1914 roku w Trokach koło Wilna. Jej matka, Maria Komaj z domu Epstein, była lekarką ginekolożką, a ojciec, Don Komaj, inżynierem elektrotechniki i mechaniki. Pola Wawer ukończyła Wydział Lekarski na Uniwersytecie im. Stefana Batorego w Wilnie w 1938 roku, po czym rozpoczęła pracę na Oddziale Ocznym Szpitala Kolejowego. Po zajęciu miasta przez Niemców została zwolniona z pracy. Ojciec Poli Wawer został aresztowany w 1941 roku i zamordowany. Pola z matką wojnę przeżyły dzięki pomocy ludzi z różnych środowisk z Wilna i Wileńszczyzny, głównie małżeństwa Emilii i Wojciecha Pogorzelskich i spokrewnionej z nimi Marii Fedeckiej. Z pięcioosobowej rodziny przetrwała jedynie one. W 1945 roku obie repatriowały się do Polski. Początkowo zamieszkały w Białymstoku, gdzie pracowały w Komitecie Żydowskim. Następnie przeniosły się na Śląsk. Przez pięć lat Pola Wawer była kierowniczką Domu Dziecka Żydowskiego, podlegającego i finansowanego przez Centralny Komitet Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Żydów w Polsce. Następnie Dom Dziecka został przejęty przez Kuratorium Oświaty i Wychowania w Katowicach, a w 1950 roku zamknięty z powodu zmniejszającej się liczby wychowanków. Pozostałe dzieci zostały przeniesione do Krakowa. Pola Wawer przeprowadziła się do Warszawy i wróciła do pracy lekarki.

W latach 1950-1953 pełniła funkcję zastępczyni kierownika Wydziału Zdrowia i Ubezpieczeń Społecznych. W 1953 roku została zatrudniona w Departamencie Opieki Zdrowotnej Ministerstwa Zdrowia. W 1958 roku rozpoczęła praktykę w Szpitalu Miejskim nr 4 i w 1961 roku otrzymała pierwszy stopień specjalizacji w okulistyce. Jednocześnie pełniła funkcję doradcy do spraw organizacji lecznictwa okulistycznego, a następnie asystenta specjalisty krajowego. W 1959 roku otrzymała dodatkową specjalizację w zakresie organizacji ochrony zdrowia. W 1962 roku rozpoczęła pracę w Studium Doskonalenia Lekarzy Akademii Medycznej. W 1963 roku zrobiła specjalizację II stopnia, a w 1970 obroniła pracę doktorską pt. „Zonunoliza w operacji zaćmy”. Pola Wawer opracowała pierwsze po wojnie wymogi dla kierowców pojazdów mechanicznych. Opracowała również ujednolicony wzór karty ambulatoryjnej dla chorych i osobistą książeczkę chorego na jaskrę. Zorganizowała pierwsze w Polsce laboratorium rozpoznawania grzybicy oka. Brała udział w międzynarodowym zjeździe okulistycznym w Instytucie im. Fiłatowa w Odessie. Wielokrotnie uczestniczyła w kursach Szkolenia

Zawodowego. Od 1980 roku pracowała w niepełnym wymiarze godzin w poradni okulistycznej. W 1990 roku przeszła na emeryturę, jednak nadal pracowała w szpitalu.

W latach osiemdziesiątych Pola Wawer podjęła starania o uhonorowanie małżeństwa Pogorzelskich medalem Sprawiedliwi Wśród Narodów Świata, który ostatecznie otrzymali 7 września 1988 roku.

W 1994 roku wydała książkę wspomnieniową z okresu wojny pt. „Poza gettem i obozem”, poświęconą ludziom, dzięki którym przeżyła wojnę. Zmarła 31 sierpnia 1997 roku. Została pochowana na Cmentarzu Komunalnym „Powązki”.

Była trzykrotnie zamężna. Pierwszy mąż Sergiej Wincygster również był lekarzem, zginął w czasie wojny. Drugi mąż, Mikołaj Landau, był oficerem Wojska Polskiego, zmarł w 1951 roku. W 1954 roku wyszła za mąż za Władysława Wawera.

Dokumenty Poli Wawer zostały przekazane do Archiwum ŻIH w 1999 roku przed jedną z byłych wychowanek Domu Dziecka w Bielsku – Ewę Wejcher-Kulikowską.

Zespół został podzielony na sześć części: I. Dokumenty Poli Wawer, II. Dokumenty Mikołaja Landaua, III. Dokumenty Marii Komaj, IV. Dokumenty Dona Komaja, V. Fotografie, VI. Varia. W Części I (jednostki 1-19) znalazły się dokumenty osobiste Poli Wawer, dyplomy i świadectwa, dokumenty z działalności zawodowej w Domu Dziecka i innych miejsc pracy, korespondencja w sprawie Pogorzelskich oraz wspomnienia (w tym maszynopis książki „Poza gettem i obozem”). Część II (jednostki 20-23) to dokumenty drugiego męża Poli Wawer, Mikołaja Landaua. Są to głównie dokumenty osobiste i listy Poli Wawer do męża. Do części III należą dokumenty osobiste Marii Komaj, dyplomy, dokumenty z działalności zawodowej i podziękowania od pacjentek. W części IV znalazły się dokumenty Dona Komaja, takie jak dokumenty osobiste, dyplomy i notatki. Dokumenty te znajdują się w bardzo złym stanie zachowania, ponieważ w czasie okupacji były zakopane w ziemi. Część IV zbioru to fotografie, głównie rodziny i przyjaciół oraz kilka fotografii ze szpitala, w którym pracowała Pola Wawer. W części VI umieszczono dokumenty różne. Książki подарowane do Archiwum ŻIH wraz ze spuścizną, zostały przekazane do Biblioteki ŻIH.

Wykaz skrótów:

b.d. – bez daty

fot. - fotografia

l. – luźne

mps – maszynopis

mps pow. – maszynopis powielany

rkps - rękopis

s. – strony

I. Dokumenty Poli Wawer.

1. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty osobiste. Akt urodzenia, tłumaczenie aktu urodzenia na j. polski, fragment książeczki praktykantki szpitala w Warszawie, poświadczenie obywatelstwa, poświadczenie zamieszkania, wyciąg z aktu małżeństwa, legitymacje, paszporty, przepustka, zawiadomienie o kradzieży dokumentów.

b.d., 1914, 1939, 1945, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1957, 1958, 1959, 1960, 1967, 1968, 1973, 1975, 1976, 1977, 1982, 1990 rkps, mps, druk, j. pol., j. ros., l., s.

2. Spuścizna Poli Wawer.

Dyplomy i świadectwa. Świadectwo dojrzałości, dyplom ukończenia Uniwersytetu Stefana Batorego, dyplom uzyskania stopnia naukowego Doktora Nauk Medycznych, świadectwo ukończenia kursu dla Radców Zakładowych i Mężów Zaufania.

1935, 1938, 1950, 1970, rkps, druk, j. franc., j. pol., l., s.

3. Spuścizna Poli Wawer.

Życiorysy.

b.d., 1950, rkps, mps, j. pol., l., s.

4. Spuścizna Poli Wawer.

Ankiety personalne. Ankiety kombatanta, ankiety rejestracyjne członka PZPR, formularz paszportowy.

1950, 1953, 1959, 1964, 1967, 1974, 1975, 1987, rkps, druk, j. pol., l., s.

5. Spuścizna Poli Wawer.

Działalność partyjna. Wnioski o nadanie odznaczenia, zaświadczenia, podania, opinie, kwestionariusze.

1948-1950, 1952-1955, 1957, 1961, 1964-1966, 1968, 1973-1974, 1977, 1988, rkps, mps, druk, j. pol., l., s.

6. Spuścizna Poli Wawer.

Korespondencja.

1946, 1948, 1962, 1964, 1986, 1989, 1992, rkps, mps, j. ang., j. pol., l., s.

7. Spuścizna Poli Wawer.

Medale i odznaczenia. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal 10-lecia Polski Ludowej, odznaka „Za wzorową pracę w służbie zdrowia”.

1954, 1955, 1974, mps, druk, j. pol., l., s.

8. Spuścizna Poli Wawer.

Wspomnienia z dzieciństwa.

b.d., rkps, j. pol., l., s.

9. Spuścizna Poli Wawer.

Wspomnienia z okresu II wojny światowej, drzewo genealogiczne rodziny.

b.d., rkps, mps, j. pol., j. ros., l., s.

10. Spuścizna Poli Wawer.

Maszynopis książki „Poza gettem i obozem”.

b.d., mps, j. pol., l., s.

11. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty z działalności zawodowej. Korespondencja, zaświadczenia, umowy, zezwolenia, świadectwa pracy, zaświadczenia Studium Doskonalenia Lekarzy przy AM w Warszawie i Centrum Medycznego Kształcenia Zawodowego.

1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1984, 1985, 1986, 1988, 1989, 1990, rkps, mps, j. lit., j. pol., j. ros., l., s.

12. Spuścizna Poli Wawer.

Dyplomy uznania i podziękowania, zaproszenia.

b.d., 1950, 1951, 1952, 1954, 1991, rkps, mps, druk, j. pol., l., s.

13. Spuścizna Poli Wawer.

Dom Dziecka Żydowskiego w Bielsku. Sprawozdania z pracy, plany pracy, program Zjazdu Kierowników Domów Dziecka.

1945-1947, rkps, mps, j. pol., l., s.

14. Spuścizna Poli Wawer.

Dom Dziecka Żydowskiego w Bielsku. Korespondencja.

1946-1948, 1950, rkps, mps, j. jid., j. pol., l., s.

15. Spuścizna Poli Wawer.

Dom Dziecka Żydowskiego w Bielsku. Samorząd Wychowanków Domu Dziecka.

1946-1947, rkps, mps, j. pol., l., s.

16. Spuścizna Poli Wawer.

Dom Dziecka Żydowskiego w Bielsku. Odpisy postanowień sądu o ustanowienia opiekuna dla dzieci z Domu Dziecka w Bielsku.

1947-1951, mps, j. pol., l., s.

17. Spuścizna Poli Wawer.

Dom Dziecka Żydowskiego w Bielsku. Artykuły o pracy w Domu Dziecka, charakterystyka dzieci.

b.d., 1947-1948, rkps, mps, j. pol., l., s.

18. Spuścizna Poli Wawer.

Dom Dziecka Żydowskiego w Bielsku. Korespondencja wychowanków z Polą Wawer, album z życzeniami.

b.d., 1947-1948, rkps, j. pol., l., s.

19. Spuścizna Poli Wawer.

Dom Dziecka Żydowskiego w Bielsku. Wykaz imienny ustalonych byłych wychowanków i pracowników, zaproszenie na spotkanie byłych wychowanków i pracowników Domu Dziecka, program spotkania, wykaz uczestników, przemówienie, korespondencja.

1989-1990, rkps, mps, j. ang., j. hebr., j. pol., l., s.

II. Dokumenty Mikołaja Landaua.

20. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Mikołaja Landaua. Dokumenty osobiste, odpis aktu urodzenia, legitymacje, zaświadczenia, świadectwo ukończenia kursu księgowości, odznaczenia, nekrolog.

1942, 1943, 1944-1948, 1951, rkps, mps, j. pol., j. ros., l., s.

21. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Mikołaja Landaua. Dokumenty dotyczące pracy w UNRRA i fabryce w Bielsku.

1946, 1949, mps, j. pol., l., s.

22. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Mikołaja Landaua. Listy od Poli Wawer.

1951, rkps, j. pol., l., s.

23. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Mikołaja Landaua. List z Zakładu Historii Partii z prośbą o nadesłanie wspomnień.

1958, mps pow., j. pol., l., s.

III. Dokumenty Marii Komaj.

24. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Marii Komaj. Tymczasowy dowód osobisty, odpisy aktu urodzenia i małżeństwa, legitymacja ubezpieczeniowa, zaświadczenia.

1942, 1947-1948, 1957, 1960, 1959, 1963, mps, j. niem., j. pol., l., s.

25. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Marii Komaj. Dyplom ukończenia Uniwersytetu w Tuluzie, nostryfikacja przez USB w Wilnie, świadectwo gimnazjalne.

1908, 1910, 1915, 1927, rkps, druk, j. franc., j. pol., j. ros., l., s.

26. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Marii Komaj. Życiorysy, nekrolog.

b.d., 1972, rkps, j. pol., l., s.

27. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Marii Komaj. Dokumenty z działalności zawodowej.

1946-1955, 1957-1964, 1967, rkps, mps, j. pol., l., s.

28. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Marii Komaj. Korespondencja.

1945, 1960-1961, rkps, j. pol., j. ros., l., s.

29. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Marii Komaj. Dokumenty chorobowe.

b.d., 1957, 1965, 1967, 1968, rkps, mps, j. pol., l., s.

30. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Marii Komaj. Podziękowania.

1949, 1955, 1957, 1962, 1966 r., mps, j. pol., l., s.

IV. Dokumenty Dona Komaja.

31. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Dona Komaja. Dokumenty osobiste, dyplom uczelni w Caen, odpis aktu urodzenia, zaświadczenia, fragmenty niezidentyfikowanych dokumentów.
1914, 1924, 1941, 1942, rkps, mps, j. franc., j. niem., j. pol., j. ros., l., s.

32. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Dona Komaja. Uprawnienie rządowe.
1938, mps, j. pol., l., s.

33. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Dona Komaja. Kosztorys wykonawczy budowy domu w m. Pośpieszcz.
b.d., mps, j. pol., l., s.

34. Spuścizna Poli Wawer.

Dokumenty Dona Komaja. Notatnik do geometrii.
b.d., rkps, j. ros., poszyt, s.

V. Fotografie.

35. Spuścizna Poli Wawer.

Fotografie rodziny i przyjaciół (okres przedwojenny).
b.d., l., fot.

36. Spuścizna Poli Wawer.

Fotografie rodziny i przyjaciół (okres powojenny), fotografie wykorzystane w książce „Poza gettem i obozem”.
b.d., 1946, 1956, 1959, 1962, 1963, 1964, 1968, 1975, 1977, 1983, l., fot.

37. Spuścizna Poli Wawer.

Fotografie z pracy zawodowej i partyjnej.
b.d., 1948, l., fot.,

38. Spuścizna Poli Wawer.

Fotografie Marii Komaj i Dona Komaja.
b.d., 1943, 1948, l., fot.

39. Spuścizna Poli Wawer.

Fotografie Mikołaja Landaua.
b.d., l., fot.

40. Spuścizna Poli Wawer.

Fotografie. Ambasada Izraela w Warszawie, rodzina w Wielkiej Brytanii, pobyt w Izraelu.

b.d., 1987, 1988, 1990, 1995, 1996, 1997, 1., fot.

41. Spuścizna Poli Wawer.

Negatywy fotografii i mikrofilm z kopią dokumentów.

b.d., 1., fot.

VI. Varia.

42. Spuścizna Poli Wawer.

Varia. Zeszyt z notatkami z kursu partyjnego, zeszyt z notatkami z podróży do Izraela.

b.d., 1988, rkps, j.jid., j. pol., poszyt, s.

43. Spuścizna Poli Wawer.

Varia. Piosenki dla dzieci.

b.d, rkps, mps, j. jid., j. pol., 1., s.

44. Spuścizna Poli Wawer.

Varia. Dokumenty Komisji Biegłych w sprawie Kargula, Okólnik ZUS, Uchwała Sekretariatu KC PPR, notatki, dowód odprawy celnej, fragment programu kulturalnego Domu Dziecka.

b.d., 1947, 1950, 1953, 1958, rkps, mps, mps pow., 1., s.

45. Spuścizna Poli Wawer.

Varia. Tabliczka informacyjna drukowana „Lekarz Pow. Komendy Milicji Obywatelskiej w Bielsku”

b.d., druk, j. pol., 1., s. 1.

46. Spuścizna Poli Wawer.

Varia. Fotografia pejzażowa w ramce z dedykacją.

1979, 1., fot.

47. Spuścizna Poli Wawer.

Varia. Przypinki.

b.d., 1.